

1. Shrnutí

Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů k 26. březnu 2021 ukázaly změny v sídelní struktuře, ve složení obyvatelstva, domácností i ve skladbě domovního a bytového fondu kraje i nižších územních celků. Potvrdily se také shodné trendy, ale i odlišnosti a specifika Vysočiny ve srovnání s jinými regiony, jež vyplývají hlavně z venkovského charakteru kraje.

Sídelní struktura

Pro sídelní strukturu Kraje Vysočina je typický převážně venkovský charakter osídlení s nízkým stupněm urbanizace. Kraj patří rozlohou k největším, ale hustotu obyvatelstva má ze všech krajů České republiky druhou nejnižší. Na Vysočině je 704 samosprávných obcí (po Středočeském kraji nejvyšší počet), z toho téměř 540 obcí má méně než 500 obyvatel a žije v nich pětina obyvatel kraje. Naproti tomu ve čtyřech největších městech žije více než čtvrtina populace Vysočiny. Městský status má v kraji 35 obcí, které se na jeho obyvatelstvu podílejí více než 56 %.

Obyvatelstvo

V souladu s mezinárodními doporučeními byly výsledky Sčítání 2021 opět zpracovány podle místa obvyklého pobytu obyvatel. Obvyklý pobyt v Kraji Vysočina uvedlo 497 661 osob, z toho 50,3 % žen. Vysočina je třetím nejméně lidnatým krajem v republice, podíl kraje na obyvatelstvu ČR činí 4,7 %. Nejvíce obyvatel žije v okrese Žďár nad Sázavou, nejméně lidnatým okresem je Pelhřimov.

Populace kraje stárne rychleji než populace celé republiky. Průměrný věk dosáhl 43,4 roku a převýšil tak hodnotu za celou ČR. Projevuje se tak stěhování části mladých lidí mimo kraj, nižší porodnost i postupné prodlužování délky života. Podíl dětí do 14 let klesl pod republikový průměr, podíl osob v poproduktivním věku je nadprůměrný. Relativně nejvíce osob ve věku 65 a více let žije v pelhřimovském okrese.

V Kraji Vysočina stejně jako v celé České republice roste podíl svobodných a rozvedených na úkor ženatých, resp. vdaných osob. Projevuje se tak odkládání sňatků do pozdějšího věku i stále častější soužití nesezdaných párů. Vysočina má ale stále mezi kraji nejnižší podíl rozvedených mužů i žen na celkové populaci – i v tom se promítá venkovský charakter kraje a převaha malých obcí, kde se lidé méně rozvádějí a mají hlubší vztah k tradičním hodnotám.

Dále se potvrzuje tendence odsouvání mateřství do pozdějšího věku, což dokládá nižší podíl matek v mladších věkových skupinách. Na tisíc žen ve věku patnáct a více let připadá na Vysočině 1 739 živě narozených dětí, což je v rámci republiky nadprůměrná hodnota. Nejvíce dětí mají v kraji matky se středním vzděláním.

V kraji bylo sečteno 10,4 tisíce cizinců, což je ve srovnání s ostatními kraji druhý nejnižší počet. Nejvíce bylo sečteno Ukrajinců, Slováků a Vietnamců. Kraj Vysočina má čtvrtý nejnižší podíl cizinců na celkovém počtu obyvatel (2,1 %). V rámci kraji mají cizinci nejvyšší zastoupení v okresech Jihlava a Pelhřimov (kolem tří procent).

Území kraje je národnostně homogenní. Českou národnost ve sčítání deklarovalo přibližně 307 tisíc obyvatel kraje, tedy víc než šest desetin celkové populace. Národnost moravskou uvedlo zhruba 33 tisíc osob, nejvíce na Třebíčsku a Žďársku. Podíl osob moravské národnosti je mezi kraji čtvrtý nejvyšší.

V Kraji Vysočina žije 54 % obyvatel v rodné obci. Vztah obyvatel kraje k místu narození je poměrně silný, podíl rodáků převyšuje republikový průměr o více než tři procentní body a mezi kraji je třetí nejvyšší. Vazba mužů na místo narození tradičně převyšuje vazbu žen. Na vysokém zastoupení rodáků se podílejí zejména čistě nebo převážně moravské okresy Žďár nad Sázavou, Jihlava a Třebíč, naopak nejnižší je na Pelhřimovsku.

Otázku na náboženskou víru ponechalo bez odpovědi zhruba 30 % obyvatel kraje. Přibližně stejný podíl obyvatel kraje se prohlásil za věřící. Mezi regiony se tak Vysočina umístila na druhém místě za Zlínským krajem. Zhruba 44 % věřících se přihlásilo k římskokatolické církvi, ale významná část věřících se nehlásí k žádné církvi. Podíl nábožensky založených obyvatel se snižuje s rostoucí velikostí obce, více věří ženy a starší osoby.

Struktura obyvatel podle vzdělání potvrzuje trend postupného zvyšování vzdělanostní úrovně obyvatelstva. Nejpočetnější skupinou jsou podle výsledků sčítání nadále osoby se středním vzděláním bez maturity (vč. vyučení). Kraj Vysočina má v rámci ČR nejvyšší podíl těchto osob na patnáctileté a starší populaci. Opět to souvisí s venkovským charakterem kraje, protože osoby s vyšším vzděláním se soustřeďují spíše do větších měst, kde jsou lepší možnosti pro odpovídající uplatnění. Vysokoškoláci představují 13,5 % obyvatel kraje patnáctiletých a starších, podíl vysokoškoláků je ve srovnání s ostatními kraji čtvrtý nejnižší.

Ekonomická aktivita obyvatelstva

Vysočina patří ke krajům s nižší ekonomickou aktivitou. Projevuje se tak mimo jiné nižší ekonomická aktivita v malých obcích, nedostatečná nabídka pracovních míst pro ženy a pracující důchodce (malá rozvinutost terciárního sektoru) i nízká úroveň mezd. V rámci pracovní síly měly největší zastoupení osoby ve věku 45 až 49 let.

Mezi obyvateli mimo pracovní sílu převažují nepracující důchodci, jejichž podíl byl ve srovnání s republikovou úrovní o 2,4 procentního bodu vyšší. Podíl žáků a studentů dosahuje asi 30 %.

Ve struktuře zaměstnaných jednoznačně převažují zaměstnanci (téměř čtyři pětiny), jejich podíl je v regionálním srovnání mírně nadprůměrný, stejně jako podíl zaměstnavatelů (mírně přes 1 %). Naopak zastoupení osob pracujících na vlastní účet je podprůměrný (méně než 13 %).

Z jednotlivých odvětví má v kraji největší váhu průmysl, ve kterém pracuje více než třetina všech zaměstnaných osob. Na další místa se řadí obchod a opravy motorových vozidel (10,1 %) a stavebnictví (7,5 %). Na zemědělství, lesnictví a rybnictví připadá 7,1 % zaměstnaných, což je dlouhodobě nejvyšší podíl v ČR. Zaměstnanost v terciárním sektoru zůstává na Vysočině relativně nízká.

Vyjíždka a dojíždka do zaměstnání a školy

Z pohledu dojíždky do zaměstnání má Kraj Vysočina (stejně jako ostatní regiony kromě Prahy) záporné saldo; z kraje za prací vyjíždí o 9,1 tisíc osob více, než do něho dojíždí. Mimo obec bydliště vyjíždí zhruba 45 % zaměstnaných osob, přičemž za zaměstnáním vyjíždějí častěji muži než ženy. V rámci kraje má kladnou bilanci dojíždky do zaměstnání i do školy pouze okres Jihlava, což souvisí s jeho centrální polohou v kraji, především ale s širší nabídkou pracovních a studijních příležitostí.

Domácnosti

K datu sčítání bylo v Kraji Vysočina sečteno 210 806 hospodařících domácností. Bezmála dvě třetiny z nich tvořily rodinné domácnosti. Z rodinných domácností tvořených 1 rodinou činil podíl úplných rodin 84,1 %, tj. nejvíce ze všech krajů (o 2,4 procentního bodu více než průměr ČR).

Podíl domácností jednotlivců na Vysočině již tvoří plnou třetinu hospodařících domácností, přesto zůstává nejnižší ze všech krajů (na úrovni republiky tvoří domácnosti jednotlivců 39,1 % všech domácností). Domácnosti jednotlivců se častěji vyskytují ve větších městech.

Neúplné rodiny tvoří deset procent všech hospodařících domácností na Vysočině, tj. po Praze nejméně ze všech krajů.

V kraji bylo sečteno více než 18 tisíc faktických manželství (druhý nejnižší počet mezi kraji). Tato neformální soužití tvoří 13,7 % z hospodařících domácností tvořených jednou rodinou.

Na jednu hospodařící domácnost na Vysočině připadá v průměru 2,3 osoby, což představuje spolu se Středočeským a Zlínským krajem nejvyšší průměrný počet členů v rámci republiky. Mezi okresy kraje byl tento ukazatel nejvyšší na Žďársku.

Z hlediska způsobu bydlení převažují domácnosti v bytech (téměř 97 %), v objektech mimo byty jich žije 6,5 tisíce (spolu s Pardubickým krajem nejméně z regionů) a 530 domácností se sečetlo v zařízeních.

Domy a byty

Z celkového počtu 143 143 domů jich bylo k datu sčítání obydleno více než 114 tisíc, tedy téměř 80 %. Ve srovnání s celorepublikovou úrovní byl podíl obydlených domů o 4,5 procentního bodu nižší. Neobydlených domů byla na Vysočině více než pětina, vyšší podíl měl pouze Jihočeský kraj.

Převážnou většinu obydlených domů v Kraji Vysočina představují rodinné domy (91,7 %), což je oproti celé České republice o 4,1 bodu více. Rodinné domy převládají zejména v malých sídlech, v obcích do 499 obyvatel představovaly více než 97 % obydlených domů.

Průměrné stáří obydleného rodinného domu dosáhlo v roce 2021 na Vysočině 48,8 roku, bytového domu 51,1 roku. Domovní fond v kraji je o něco mladší než v celé ČR, průměrné stáří rodinného domu je nižší o 2,4 roku, bytového domu dokonce o 7,3 roku. Nejstarší rodinné domy mají nejmenší obce do 199 obyvatel.

Rozhodujícím vlastníkem obydlených domů na Vysočině jsou fyzické osoby (91,1 %), za nimi následuje spoluvlastnictví vlastníků bytů (5,3 %). Třetím nejdůležitějším vlastníkem je obec či stát (méně než dvě procenta). Ve srovnání s celou ČR je v kraji podíl domů ve vlastnictví fyzických osob vyšší o 3,2 bodu, podíl bytů ve spoluvlastnictví vlastníků je nižší o 2,1 bodu.

Materiál nosných zdí obydlených domů na Vysočině tvoří asi z 87 % kámen, cihly nebo tvárnice, což je téměř o 5 bodů více než v celé ČR. Na stěnové panely připadá 2,8 %, podíl dřeva činí 1,5 % (1 703 domů).

Technická vybavenost rodinných i bytových domů roste s velikostí obce. Ve srovnání s celou ČR je připojení obydlených domů na kanalizaci mírně pod průměrem, připojení obydlených domů na plyn je také podprůměrné (61,5 % rodinných domů a 83,0 % bytových domů), zatímco vybavenost ústředním topením je vyšší.

Bytový fond v Kraji Vysočina byl v roce 2021 tvořen celkem 246 827 byty, z nichž bylo 79 % obydlených, oproti celorepublikové úrovni to bylo téměř o 5 procentních bodů méně.

Téměř polovina obydlených bytů na Vysočině se nachází ve vlastním domě (49,6 %), výrazně jsou zastoupeny též byty v osobním vlastnictví (21,6 %) a byty nájemní (11,9 %). Ve srovnání s úrovní celé ČR je podstatně vyšší podíl bytů ve vlastním domě (o 14 bodů), zastoupení bytů v osobním vlastnictví a nájemních je významně nižší.

Nová výstavba v minulých desetiletích a modernizace bytového fondu postupně zvyšovala kvalitativní charakteristiky bydlení. Na jeden obydlený byt připadá v průměru 2,45 osoby (nejvíce z krajů). Byty na Vysočině jsou tak více zalidněné než v celé České republice, kde v jednom bytě bydlí průměrně 2,26 osoby.

Obydlený byt má na Vysočině v průměru 4,3 obytných místností s plochou nejméně 4 m² a celkovou plochu 97,9 m² (druhá nejvyšší hodnota z krajů). Ve srovnání s úrovní České republiky je to o 0,4 místnosti a 10,3 m² více. Průměrný počet osob na jednu obytnou místnost je na Vysočině prakticky stejný jako na celorepublikové úrovni, celková plocha na jednu osobu je o 1,3 m² vyšší, tj. rovněž druhá nejvyšší hodnota z krajů.

Dlouhodobý vývoj

Územní struktura Kraje Vysočina se v minulosti měnila prakticky jenom v důsledku administrativních změn. Jejich důsledky pocítila velká část měst kraje v podobě odtržení řady částí, dříve i nyní samostatných obcí. Projevil se i proces suburbanizace, což společně vedlo k úbytku nebo stagnaci jejich populace. Naopak některé obce i města dokázala ve stejné době těžit z výhodné polohy nebo vzniku nových pracovních míst.

Pokračuje proces vylidňování a stárnutí kraje. Oproti roku 1980 Vysočina po dočasném růstu ztratila více než 2 % obyvatel, průměrný věk vzrostl ve stejném období o více než 8 let.

Roste vzdělanostní úroveň obyvatelstva, výrazně ubylo osob se základním vzděláním a přibýlo vysokoškoláků, zvláště u žen.

V roce 2021 se poprvé od Sčítání 1991 na Vysočině zvýšila pracovní síla, zvláště pak přibýlo zaměstnaných.

Postupně přibývá hospodařících domácností, především vlivem růstu počtu domácností jednotlivců.

Dlouhodobě vzrostl počet domů, jejich přírůstek se však koncentroval v období do roku 2001 především do neobydlených domů, počet obydlených domů se zvýšil jen mírně. Rodinné domy na Vysočině stále tvoří zhruba devět desetin obydlených domů.

V kraji výrazně vzrostl i počet bytů, ale také v tomto případě platí, že se jejich přírůstek z valné části soustředil na neobydlené byty. Byty v rodinných domech stabilně tvoří zhruba šest desetin obydlených bytů.

